

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА

ДЕНИСЮК Олена Миколаївна

УДК 372.035.6:94(477)

**ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕНЬ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ПРО
ІСТОРІЮ УКРАЇНИ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова Міністерства освіти і науки України, м.Київ.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Артемова Любов Вікторівна,

Національний педагогічний університет

імені М.П.Драгоманова,

завідувач кафедри дошкільної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Борисова Зоя Назарівна;

кандидат педагогічних наук, доцент,

Рогальська Надія Василівна,

Уманський державний педагогічний

університет імені П.Тичини,

завідувач кафедри теорії

і методики дошкільної освіти.

Провідна установа: Запорізький державний університет, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Запоріжжя.

Захист відбудеться “ 14 ” вересня 2000р. о 14.30 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9; т.: 224-11-08).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розісланий “ 7 ” липня 2000 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Ю.О.Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Відродження духовності українського народу, розбудова незалежної української держави обумовили необхідність переорієнтації дошкільного виховання згідно із сучасними тенденціями духовного, економічного та національного розвитку країни.

У Державній національній програмі “Освіта” (Україна XXI століття) (1994 р.), “Концепції дошкільного виховання в Україні” (1993 р.) підкреслюється необхідність національної спрямованості освіти, що полягає в її органічному поєднанні з рідною історією й традиціями, збереженні та збагаченні культури українського народу. Важливим джерелом національного виховання дітей дошкільного віку є історія України. Про це, зокрема, відзначається в “Концепції дошкільного виховання в Україні”, де наголошується на необхідності пробуджувати в дітей розуміння історії та інтерес до неї, духовність, усвідомлення себе як частки рідного народу.

Роль початкового ознайомлення дітей з історією країни розглядалася в зарубіжній педагогіці. На необхідність використання елементів історії в навчально-виховному процесі вказували у ХУІІ ст. Я.Коменський, у ХУІІІ ст. – С.Уїльдерспін, кінці ХІХ ст. – Д.Д’юї, кінці ХХ ст. – Є.Центковський. В їхніх працях наголошується на важливому значенні історичного матеріалу для розумового та морального виховання, закріплення у дітей поваги та любові до минулого своєї країни, національного побуту, до визначних діячів. Ці ідеї були розвинуті відомими діячами культури, письменниками, педагогами та методистами: П.Блонським, Я.Гуревичем, Б.Павловичем, Л.Толстим, В.Улановим. Методичний аспект проблеми розроблявся для початкової школи. Автори прийшли до висновку про необхідність формувати в дітей яскраві уявлення про минуле, готуючи їх до усвідомленого вивчення історії.

Ідея виховання любові до рідного краю, славетної історії своїх предків закладена в українській народній педагогіці. Її відстоювали й дбали про втілення в життя Б.Грінченко, П.Куліш, Л.Українка, Т.Шевченко, І.Франко та ін.

У педагогічних творах К.Ушинського переконливо доводиться важливість урахування принципу народності у вихованні та навчанні дітей, залучення їх до звичаїв та традицій рідного народу. Питання формування громадянина своєї країни засобами історії розглядали С.Русова, О.Дорошенко, Н.Селезінкова, І. Нагребецький.

За радянських часів ознайомлення дітей дошкільного віку з минулим пов’язувалось, як правило, з революційною історією СРСР та її вождями. Наукові дослідження (Л.Беляєва, Р.Жуковська, С.Журат, С.Козлова, І.Красовська, К.Назаренко та ін.) й практика роботи дошкільних закладів на цьому матеріалі довели, що історичний зміст впливає на свідомість і

почуття дітей дошкільного віку, сприяє вихованню в них патріотизму. Питання патріотичного виховання засобами ознайомлення дітей з історією рідного краю піднято у працях В.Сухомлинського. Великий педагог наголошував на необхідності знайомити дітей насамперед з рідним краєм, з його традиціями, героїчним минулим.

Результати психолого-педагогічних пошуків науковців (Л.Артемova, А.Богущ, О.Запорожець, Г.Люблінська, Н.Лисенко, С.Рубінштейн) свідчать, що у дітей старшого дошкільного віку виникають реальні можливості для засвоєння знань, які виходять за межі їхнього життєвого досвіду і безпосереднього сприймання, а також є віддаленими у часі. Отже, як свідчать наукові джерела, в дошкільному віці уже мають місце психолого-педагогічні передумови для ознайомлення дітей з історією України.

У сучасних дослідженнях Л.Артемovoї, А.Богущ, О.Кириченко, Н.Лисенко, М.Стельмаховича, Т.Поніманської, Н.Рогальської з проблем народознавства підкреслюється важливе значення ознайомлення дітей з історією України. Дослідники вважають, що знання про історичне минуле нашої держави є головними у формуванні системи уявлень про Україну та її народ. В авторській програмі Л.Артемovoї “Історія України для дітей віком від 3-х до 7-ми років” сформульовано принципові підходи до ознайомлення дошкільників з історією України, визначено історичний зміст, який може бути їм запропоновано.

Сучасні дитячі садки активно використовують історично зумовлену українську народну творчість у вихованні дошкільників. Аналіз спеціальної літератури, результатів анкетування вихователів та методистів дошкільних закладів засвідчив, що ступінь теоретичної, методичної та практичної розробки питань формування уявлень дітей про історію України на даний час є недостатнім. Невизначеність методологічних засад, мети, завдань та системи цієї роботи призводить до втрати такого виховного джерела, як історична спадщина України. Актуальність проблеми, її недостатня теоретична та методична розробка, відсутність спеціальних педагогічних досліджень обумовили вибір теми нашої дисертаційної роботи: “Формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про історію України”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації входить до тематичного плану наукових досліджень кафедри дошкільної педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова і затверджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології АПН України (протокол № 6 від 18.10. 1999 р.).

Об'єкт дослідження – навчально-виховна робота з ознайомлення дітей з історією України в дошкільному закладі освіти та сім'ї.

Предмет дослідження – процес формування уявлень дітей 7-го року життя про історію України.

Мета дослідження – виявити можливості дітей 7-го року життя у засвоєнні знань про історію України, простежити особливості формування початкових історичних уявлень дітей, на основі експериментального дослідження розробити методику формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про історію України.

Теоретичний аналіз наукової літератури, визначення об'єкта та предмета дослідження дозволили сформулювати робочу **гіпотезу**: успішне формування у дітей уявлень про історію України відбувається за умов організації різних видів діяльності, спрямованої на ознайомлення дітей з подіями історії; поетапного формування образних уявлень про події минулого; моделювання цілеспрямованої предметно-відчуттєвої діяльності дітей; задоволення особистісного інтересу дошкільників до подій минулого, забезпечення права вибору дітей видів діяльності; співпраці з родиною в процесі формування уявлень дітей про історію України.

Відповідно до мети і гіпотези дослідження були поставлені такі **завдання**:

1. Вивчити стан проблеми формування уявлень дітей про історію країни у педагогічній теорії та практиці.
2. Розробити систему роботи з ознайомлення дітей 7-го року життя з історією України.
3. Науково обґрунтувати та експериментально перевірити методику поетапного формування уявлень дітей 7-го року життя про історію України.
4. Розробити ефективні форми залучення родини до процесу формування уявлень дітей про історію України.

Методологічну та теоретичну основу становили положення теорії пізнання про діалектичний взаємозв'язок та взаємозумовленість національного і загальнолюдського у суспільному прогресі. Дослідження ґрунтується на основних положеннях Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта”(Україна XXI століття), Національної програми “Діти України”, “Концепції дошкільного виховання в Україні”, зокрема, про важливість і необхідність запровадження в системі освіти національного виховання в умовах суверенітету України, становлення її державності й національного самовідродження, а також програми виховання дітей дошкільного віку. Важливе місце посідають положення фундаментальних теоретичних та історико-педагогічних досліджень про місце та значення національного виховання дітей дошкільного віку.

Мета та завдання обумовили використання науково-дослідних теоретичних та емпіричних **методів**: аналіз історико-педагогічних джерел з теми як вітчизняних так і зарубіжних авторів, аналіз методичної літератури та передового педагогічного досвіду, пошук та виявлення доступних

дітям матеріалів з історії України; спостереження, анкетування, бесіди, педагогічний експеримент, аналіз документації та результатів продуктивної діяльності дітей, статистична обробка даних. Провідним методом дослідження обрано педагогічний експеримент, що проводився впродовж двох років у дошкільних закладах № 541, № 784 м.Києва. Експериментом охоплено 140 дітей підготовчої групи, 58 вихователів, 37 батьків.

Організація дослідження. Дослідження проводилось поетапно протягом 1994–1999 рр.

На першому етапі (1994–1995 рр.) вивчено і проаналізовано історичну, психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, здійснено відбір та аналіз матеріалів реально існуючого педагогічного досвіду щодо використання вихователями та батьками в роботі з дітьми історичного матеріалу; визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу та завдання дослідження.

На другому етапі (1995–1996 рр.) підготовлено матеріали для діагностуючих зрізів щодо історичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку; проведено констатуючий експеримент; розроблено експериментальні матеріали для формуючого експерименту.

На третьому етапі (1996–1998 рр.) здійснено експериментальну перевірку змісту та методики формування уявлень у дітей старшого дошкільного віку про історію України. Проведено диференційовану роботу з вихователями та батьками. Здійснено контроль за ходом формуючого експерименту в процесі цілеспрямованих спостережень за допомогою проміжних зрізів у контрольній та експериментальній групах.

На четвертому етапі (1999 р.) – проведено статистичну обробку здобутих даних, їх аналіз та узагальнення, оформлено висновки.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше досліджено зміст і методику формування уявлень у дітей старшого дошкільного віку про історію України. Розкрито особливості цього процесу, визначено умови його ефективності, що полягають в організації різних видів діяльності дітей, спрямованих на ознайомлення дошкільників з історією країни, поетапного формування образних уявлень про події минулого, задоволенні особистісного інтересу дітей до історичних подій, співпраці дошкільного закладу освіти з родиною. Висвітлено вплив історичного матеріалу на розвиток дитини дошкільного віку.

Теоретичне значення дослідження полягає в експериментальному обґрунтуванні методики формування уявлень у старших дошкільників про історію України; у перевірці та конкретизації змісту історичних знань, які можуть засвоїти діти 7-го року життя, у визначенні критеріїв діагностики рівнів сформованості уявлень у дітей старшого дошкільного віку про історичні події; у розробці системи співпраці родини та дошкільного закладу для забезпечення

предметно-відчуттєвого досвіду дітей, підвищення рівня емоційного й природнього сприйняття історичного матеріалу.

Практична значущість дослідження полягає в розробці системи знань та методики роботи дошкільного закладу з ознайомлення дітей з історичними подіями в Україні, встановленні наступності у цій роботі з родинами дітей, визначенні найбільш ефективних умов та засобів, які сприяють якісному засвоєнню знань та формуванню їх початкових історичних уявлень. Встановлені наукові факти, положення та висновки можуть бути використані в педагогічному процесі дошкільних закладів, у родинному вихованні, в процесі викладання історико-педагогічних дисциплін у педвузах і педколеджах, написанні дипломних та курсових робіт.

Особистий внесок автора полягає: у розкритті етапів формування уявлень старших дошкільників про історію України, розробці критеріїв та рівнів сформованості уявлень дітей, виявленні можливості дошкільників практично відтворювати свої уявлення про історію в ігровій, образотворчій діяльності, під час спілкування з дорослими й однолітками.

Обґрунтованість і вірогідність результатів дослідження забезпечуються використанням методів, адекватних меті та завданням дослідження, опорою на принципи об'єктивності та систематичності; підтверджуються даними експерименту; впровадженням його наслідків у практику.

Апробація результатів дослідження. Положення й висновки дисертації обговорювались і здобули позитивну оцінку на засіданнях та семінарах кафедри дошкільної педагогіки НПУ імені М.П.Драгоманова, науково-практичних конференціях (1995 – 2000 рр.); на республіканському семінарі для вихователів та методистів дошкільних закладів “Історія України в роботі з дітьми дошкільного віку” (м.Київ 1996 р.), впроваджені в практику роботи дошкільних закладів м.Києва та Переяслава-Хмельницького.

Впровадження результатів дослідження здійснювалося автором у навчально-виховному процесі дошкільних закладів № 6 (довідка № 17 від 27.04.2000р.), № 9 (довідка № 14 від 21.04.2000р.) м.Переяслав-Хмельницького та № 541 (довідка від 17.03.2000р.), № 784 (довідка № 28 від 21.04.2000р.) м.Києва; а також у навчальному процесі педагогічного факультету в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова.

Публікації. Основні результати дисертації відображені у 6-ти публікаціях, 3 з них опубліковано у наукових фахових виданнях (затверджені ВАК України), 3 – у збірниках наукових праць, матеріалах конференції.

Структура роботи: дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури, додатків. Робота викладена на 163 сторінках друкованого тексту і

містить 9 таблиць, 3 схеми. Додатки розміщені на 20 сторінках і містять 2 таблиці, 2 графіки. Список використаних джерел нараховує 250 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обгрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт, предмет, мета, гіпотеза, завдання, методи і джерела дослідження, розкриваються наукова новизна, теоретична і практична значущість роботи, особистий внесок автора, наводяться дані про апробацію та впровадження результатів дослідження та структуру роботи.

У **першому розділі** “Теоретичні основи формування у старших дошкільників уявлень про історію рідної країни” здійснено аналіз історичної, психологічної і методичної літератури з проблеми дослідження; висвітлено вплив історичного матеріалу на розвиток дитини молодшого шкільного та дошкільного віку; з'ясовано особливості формування уявлень про історію країни у дітей старшого дошкільного віку; проаналізовано державні та авторські програми навчання і виховання дітей дошкільного віку, початкової школи; узагальнено досвід роботи вихователів щодо використання історичного матеріалу в педагогічному процесі.

Теоретичний аналіз показав, що в кожній країні світу виховання підростаючого покоління спрямоване на формування громадянина своєї держави. Через засвоєння традицій народу, здобутків його культури утверджується національна свідомість особистості. Важливим засобом формування елементів національної свідомості є ознайомлення дітей з історією рідного краю. Ретроспективний аналіз праць зарубіжних та вітчизняних педагогів свідчить про тісний зв'язок громадянського виховання з вивченням дітьми рідної історії.

Зарубіжні педагоги (Я.Коменський, С.Уїлдерспін, Є.Центковський) відзначали вплив історичного матеріалу на формування національної свідомості особистості, розумове та моральне виховання. Ефективними методами ознайомлення дітей з історичним минулим вони вважали індивідуальні бесіди, розповіді дорослих та дітей, розгляд картин, ілюстрацій, фотографій, ігри-драматизації.

Питання ознайомлення дітей з історією в різних країнах світу вивчав М.Ферро (80-ті рр. ХХ ст.). Автор вважає, що пізнання історії Батьківщини починається з дитинства. Першою історичною школою кожної дитини є родина, оточення, в якому вона росте, і те, що засвоюється в цей час, залишається на все життя.

Вітчизняні дослідники створили самобутню систему виховання, складовою якої була історія України. За К.Д.Ушинським, у кожного народу існує своя “особлива мета, свої особливі засоби донесення цієї мети”. Людина лише тоді стає активним членом нації, коли досконало

знає минуле свого народу. Ознайомлення дітей з рідною історією – це перший шабель виховання в них національної свідомості (К.Д.Ушинський, Григор'єв-Наш).

Ідея плекання світогляду народу, його розуму, відданості Батьківщині закладена ще в народній педагогіці. Український народ протягом віків прославляв і передавав із покоління в покоління найвидатніші події з історії рідної країни в героїчних казках, легендах, історичних думках та піснях, прислів'ях та приказках, виховуючи дітей у патріотичному дусі.

Певний доробок з формування елементарних уявлень про історію країни стосується початкової школи, тобто дітей 6–8 років. Л.Толстой, К.Ушинський дійшли висновку, що ознайомлення дітей з окремими подіями і героями минулого створюють у них яскраві уявлення, готують до усвідомленого вивчення в майбутньому систематичного курсу історії. І.Воскобойников, Л.Гуревич, Григор'єв-Наш (Никифор Григорійв), В.Уланов наголошували, що формуванню образних уявлень з історії сприяють творча розповідь педагога, читання оповідань, легенд, бувальщин, народних історичних пісень, бесіди з дітьми, наочність. Важливим засобом поліпшення методики викладання історії дітям є творча діяльність педагогічних колективів: любов до предмета, бажання передати свої знання учням, вміння художньо та емоційно викласти історичний матеріал (Григор'єв-Наш, І.Крип'якевич, Г.Маляр, Л.Толстой).

Розвиток дошкільної справи в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. відбувався в умовах посилення суспільно-політичного руху в країні й співпав з розвитком національно-визвольних змагань українського народу як реакції на активізацію утисків царського уряду щодо розвитку української культури (З.І. Нагачевська, В.Ф.Сергеева). Національно свідомі українські діячі (П.Куліш, Б.Грінченко, Н.Кобринська, М.Грушевська, С.Русова, А.Лотоцький та ін.) намагались вирішити питання національного дошкільного виховання, оскільки в існуючих на той час дошкільних установах були повністю відсутні українська мова, література, поетичний і музичний фольклор. С.Русова наголошувала, що в педагогічній роботі з дітьми важливо керуватись чітко спланованою системою національного виховання, складовою частиною якої є етнографічний матеріал, народні оповідання, легенди. Ідеї дошкільного виховання в Україні, Росії, країнах Західної Європи популяризувалися в журналі “Дошкольное воспитание” (1911 – 1917) під редакцією Н.Лубенець. Серед інших розглядалося й питання про можливість ознайомлення дітей з історичними подіями.

У період державної незалежності України (1917 – 1920 рр.) розпочався якісно новий етап розвитку суспільного дошкільного виховання. Провідну роль у процесі створення національного дитячого садка відіграла С. Русова. Втілюючи її ідеї в життя, практичні працівники (О.Дорошенко, В.Чередниченко) застосовували в педагогічному процесі матеріали з історії України, насамперед, за часів Козаччини, розповідали про дитинство та життя Тараса Шевченка. Вони наголошували на доступності саме цих історичних матеріалів для дітей 6 – 7 років життя. Зміни, що відбувалися

в суспільстві з утворенням СРСР, визначили подальший заідеологізований та уніфікований розвиток освіти і дошкільного виховання в Україні. Вплив родини на дітей було зведено до мінімуму, що невластиво створюваному віками ідеалу виховання в українського народу. Така постановка питання визначала односторонність формування дитини взагалі й, крім того, вилучала чинники національного виховання. Ознайомлення дітей дошкільного віку з минулим пов'язувалось лише з революційною історією радянської країни та її вождями. Підкреслювалось велике значення використання цього матеріалу в патріотичному вихованні.

У Західній Україні до 1939 року система дошкільного виховання розвивалась власним шляхом, і ґрунтувалась на національній основі. Головним завданням було “розбуджувати благородну гордість, що належимо до великого українського народу й що в міру наших сил можемо спричинитися до збільшення слави його, величі, добра та щастя” (І.Блажкевич, Н.Білашок, Н.Селезінкова, Л.Ясинчук та ін.). Ці ідеї нашли своє відображення в підручнику для провідниць (вихователів) дитячих садків Західної України “Українське дошкілля”.

У роки Великої Вітчизняної війни з особливою гостротою постає питання виховання любові й відданості Батьківщині. Ці події призвели до переосмислення цінностей і повернення до витоків національного виховання.

Особливе місце в дослідженні відводиться аналізу діяльності української діаспори. Її представники вирішували питання виховання підростаючого покоління в національному дусі, розробляли підручники, методичні рекомендації, програми з українознавства, зміст яких включав історію українського народу та українського війська.

У 60–80 роках ХХ ст. в Радянському Союзі педагогами Р.Жуковською, Л.Беляєвою, С.Козловою, С.Журат, І.Красовською, К.Назаренко та ін. досліджувалась проблема ознайомлення дошкільнят з окремими аспектами суспільного життя. Відзначалось, що старші дошкільники усвідомлено засвоюють знання про героїчні подвиги воїнів, спроможні розібратися в певній історичній послідовності. Відмічали вплив історичного матеріалу на моральний розвиток дитини.

В 60-х роках питання патріотичного виховання засобами ознайомлення дітей з історією рідного краю піднімав В.Сухомлинський. Він наголошував на необхідності ознайомлення дітей насамперед з рідним краєм, з народними традиціями, героями, використання окремих подій історії, щоб прищепити їм гордість за свій народ.

Як свідчить аналіз психолого-педагогічних досліджень (Л.Артемова, А.Богущ, О.Запорожець, О.Кириченко, Н.Лисенко, Г.Люблінська, В.Мухіна, М.Стельмахович), у старшому дошкільному віці активно формуються почуття любові до рідного народу, краю, виникають першооснови зв'язків зі своїми історичними коренями, закладаються підвалини національного менталітету. Діти спроможні засвоювати знання, що виходять за межі їхнього життєвого досвіду. Це створює сприятливі умови для ознайомлення дошкільників з історією країни. Деякий

історичний матеріал (уявлення про історію рідного міста (села), історичні пам'ятки рідного краю, життя та діяльність визначних представників української нації у світовій культурі) включено в зміст державних та регіональних програм виховання в дошкільних закладах, створених в Україні за останні роки. Найбільш повно він був представлений в авторській програмі Л.В.Артемової з історії України, побудованої за основними етапами розвитку державності нашої країни.

У дослідженні встановлено, що в процесі ознайомлення дошкільників з окремими подіями історії вченими та педагогами, використовувались різні методи. Словесні: читання художніх оповідань історичного змісту (О.Дорошенко, Л.Толстой, В.Уланов, К.Ушинський); оповідання літописних переказів, народних дум, історичних пісень (Л.Артемова, А.Богущ, Б.Гошовський, Н.Лисенко, Н.Селезінкова); розповідь дорослого, бесіди з дітьми (О.Дорошенко, С.Козлова, С.Русова, М.Стельмахович, Г.Черінь). Наочні: розглядання ілюстрацій, фотографій, картин професійних художників (Л.Артемова, А.Богущ, С.Козлова, К.Ушинський); спостереження (С.Русова) та практичні методи: вільні ігри дітей (О.Дорошенко), історичні комплекси (Т.Самотулка).

Одним із завдань констатуючого експерименту було виявлення ставлення педагогів і родини до формування у дітей елементарних уявлень про історію України. Якісний аналіз висловлювань вихователів, спостереження за проведенням навчально-виховного процесу в дошкільному закладі виявив недостатній рівень підготовленості педагогів до здійснення формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про історію України. Відсутність доступної літератури для дітей, на думку практичних працівників, уповільнює процес ознайомлення старших дошкільників з історією України, знижує інтерес до неї. Переважна більшість вихователів, за результатами анкетування, як основні джерела історичної інформації використовує літературу, розраховану на дорослого читача. У процесі її адаптації в навчально-виховному процесі неминує виникає загроза використання надмірно складного матеріалу з історії України. Це може призвести до його механічного сприймання дітьми та втрати інтересу взагалі. Отже, відібрані відомості мають бути доступними, образними, посильними для дошкільнят, не переобтяженими зайвою детальною інформацією.

Якісний аналіз результатів опитування та індивідуальних бесід з членами родини показав неоднозначне ставлення батьків до формування у дітей дошкільного віку уявлень про історію України: 68% батьків виявили розуміння необхідності формування даних уявлень, провідну роль у цьому процесі вони відводили дошкільній установі; 13% респондентів говорили про недоступність матеріалу з історії України дітям дошкільного віку; 10% - негативно ставились до формування відповідних уявлень у дітей.

Виходячи з результатів констатуючого експерименту, можна стверджувати, що діти старшого дошкільного віку мають схематичні, нестійкі уявлення про історію України, що не сприяє формуванню у них елементів національної свідомості, причетності до рідного народу, краю. Вони майже не використовують набуті уявлення в ігровій, образотворчій діяльності. Спостерігалась певна залежність інтересів дітей від наявних базових уявлень про події з історії країни, ставлення родини до відновлюваних сторінок історії України.

На нашу думку, необхідними умовами формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про історію України є: достатній рівень обізнаності вихователів з історією України та з методикою формування уявлень у дошкільнят; співпраця дошкільного закладу з родиною; конкретність, доступність, емоційна насиченість фактів з історії України, які дібрані для ознайомлення дітей; використання різноманітних видів діяльності дітей для створення можливостей органічного практичного використання ними історичного матеріалу.

У **другому розділі** “Дослідження змісту та методики формування початкових уявлень про історію України у дітей 7-го року життя” обґрунтовано та експериментально перевірено методику формування у дітей уявлень про історію України; з’ясовано вплив історичного матеріалу на розвиток старших дошкільників та особливості відтворення уявлень в інших видах діяльності; розроблено ефективні форми залучення родини до формування у дітей уявлень про історію України; викладено результати формуючої дослідно-експериментальної роботи.

Дістало подальший розвиток положення, що для успішного формування у дітей уявлень про історію України у вихователів має бути сформовано ряд функцій: розвиваюча, конструктивно-організаторська, діагностична та координуюча. Нами встановлено, що провідними шляхами формування даних функцій є: використання ретроспективного прийому (активізація власних спогадів дорослих про свої перші історичні уявлення); диференційований підхід до рівня підготовки вихователів щодо проблеми згідно з кваліфікаційними вміннями, визначеними у констатуючому експерименті; вправління в керівництві та проведенні рухливих і творчих ігор історичного спрямування; використання історичного матеріалу в навчально-виховній роботі тощо.

У роботі представлено програмний матеріал, згрупований у сім тематичних блоків (за авторською програмою Л.Артемової) і конкретизований в процесі нашого дослідження.

У процесі розкриття змісту визначених тем та підтем передумовою було дотримання вимог історичної достовірності. Це стосувалось як конкретних фактів, що мали місце насправді, так і вигаданих образів, ситуацій, в основу яких покладено узагальнення реально існуючих явищ та подій. Теми кожного блоку об’єднувались думкою про неповторну культуру та мораль українського народу, його волелюбство та героїзм, миролюбну політику, особисту причетність дитини до великого українського народу.

Нами встановлено, що для формування образних, яскравих уявлень про події з історії України, робота з дітьми старшого дошкільного віку має здійснюватись поетапно: 1 - вербальна презентація історичного матеріалу в поєднанні з наочністю; 2 - предметно-відчуттєва діяльність; 3 - практично-трудова діяльність у поєднанні з ігровою; 4 - творча діяльність дітей.

На першому етапі формуються загальні уявлення про події минулого. Матеріал з історії України має подаватись на спеціально організованих заняттях з ознайомлення з довкіллям, з образотворчою, музичною і танцювально-ритмічною діяльністю тощо.

У результаті експериментального дослідження нами виділено типи занять: на тему, запропоновану вихователем (з метою подачі нового матеріалу) та на тему, запропоновану дітьми (з метою підвищення їх інтересу до подій минулого, актуалізації та розширення власних уявлень). Дослідження показало доцільність використання на даному етапі занять, що потребували фрагментарного використання історичного матеріалу. Основні методи та прийоми: бесіди з дітьми, складання розповіді за картою-фланелеграфом, розповіді дітей за художньою картиною, розповідь про події, які передували або відбулися після зображеного на картині, “входження в картину”, вивчення прислів'їв і приказок, розгляд народних іграшок.

На другому етапі доцільними виявилися проведення екскурсій до музеїв та пам'ятників, дидактичні ігри (“Передай та назви знаряддя праці прадавніх українців”, “Відгадай на смак чумацький товар” тощо).

Третій етап – практично-трудова діяльність дітей у поєднанні з ігровою (створення проблемно-пошукових ситуацій, діяльність дітей за інтересами тощо) надавала можливість розширити, уточнити, закріпити знання дітей про історію України, викликала позитивні емоції, сприяла подальшому розвитку інтересу до її подій, національних героїв України.

На четвертому, творчому етапі використовувались різні види театралізованих ігор: режисерські та драматизації; свята і розваги. Це дало можливість дітям проявити себе, використати сформовані уявлення, комбінувати і застосовувати їх відповідно до конкретної ситуації.

У результаті експериментального дослідження встановлено необхідність врахування специфіки дошкільного закладу та родини у процесі формування уявлень старших дошкільників про історію України, а також підведення спільної діяльності дошкільного закладу та родини до вищої форми – спільно-взаємодіючої. Готовність батьків до спільної діяльності з педагогічним колективом дошкільного закладу визначалась за такими основними параметрами: вміння використовувати історичний матеріал і спогади членів родини про минуле у виховному процесі в сім'ї та усвідомлення необхідності взаємодії з дошкільним закладом.

Нами визначено ефективні форми взаємодії родини і дошкільного закладу: індивідуальні бесіди, спільний аналіз запитань дитини, консультації, наочні форми педагогічної просвіти

(довідник-вкладник, папка-пересувка тощо), перегляд занять, розваг та інших форм роботи з дітьми в дошкільному закладі з наступним обговоренням, активна участь членів родини в навчально-виховному процесі: робота з підгрупами дітей у центрі “Малі історики”, участь у підготовці і проведенні свят та розваг на історичні теми.

З метою визначення результативності формуючого експерименту дітям пропонувалися серії діагностичних завдань: проміжних і підсумкових. Діагностичні завдання мали на меті з'ясувати: 1 - рівень уявлень старших дошкільників про історію України; 2 - ступінь сформованості вмінь репродуктивного і творчого використання набутих уявлень в ігровій та образотворчій діяльності; 3 - виховний вплив історичних відомостей.

Перевірка сформованості уявлень дітей про історію України, їх виховного впливу проводилась у формі бесід, виконання робіт з образотворчої діяльності з послідувачим їх обговоренням, результатів праці, змісту ігрової діяльності.

З'ясування результатів після першого етапу формування уявлень засвідчило зростання у дітей експериментальної групи інтересу до подій з історії України. У них з'явилися перші узагальнення, дошкільники почали використовувати поняття, що характеризували певний період історії, в самостійній діяльності намагались відобразити набуті уявлення в іграх і малюнках. Діти контрольної групи мали схематичні, нестійкі уявлення, тісно пов'язані з конкретними наочними образами.

У ході формуючого експерименту нами підтверджено доцільність співпраці дошкільного закладу і родини у процесі формування уявлень про історію України. Підбиття підсумків проведеної експериментальної роботи здійснювалося зіставленням одержаних результатів у експериментальних (А – без цілеспрямованої участі батьків; Б – за участю родини) та контрольній групах.

Аналіз даних засвідчує повнішу сформованість уявлень дітей про події з історії України в експериментальних групах. Особливо репрезентативними в цьому плані є показники, зафіксовані нами в експериментальній групі Б, в якій відзначаємо більш високий рівень сформованості уявлень у дітей про події Великої Вітчизняної війни, видатних діячів українського козацтва та української культури. Уявлення дітей даної групи системні, поглиблені, пов'язані з історією своєї родини.

Отже, залучення батьків експериментальної групи Б у спільну діяльність за розробленою методикою сприяло накопиченню дітьми чуттєвого досвіду, підвищенню рівня емоційного ставлення до того, що вони спостерігали, формуванню більш глибоких та системних уявлень. Діти на прикладах кращих представників свого роду відчували зв'язок минулого з сучасним, приналежність до родини, українського народу.

В експериментальних групах не залишилось дітей з низьким рівнем сформованості уявлень. До другого рівня віднесено 30 дітей, до третього – 39, до четвертого – 11 дітей. У контрольній групі не було дітей з четвертим рівнем, до третього рівня віднесено 6 дітей, до другого – 28, до першого – 26 дітей.

Якісний порівняльний аналіз діяльності дітей виявив в експериментальних групах творче використання набутих уявлень в ігровій та образотворчій діяльності. У результаті проведеної роботи збагатилась ігрова діяльність дітей, з'явилися нові види ігор, урізноманітнилися тематика та зміст сюжетно-рольових ігор, збільшилися кількість ролей та термін гри. Порівняльний аналіз малюнків дітей показав образну виразність робіт експериментальних груп, виявив уміння відображати історичні події засобами образотворчого мистецтва.

Завдяки цілеспрямованій роботі з набуття уявлень про історію України у старших дошкільників були сформовані певні особистісні якості (моральні, естетичні, розумові), зокрема, почуття патріотизму та приналежності до українського народу.

ВИСНОВКИ

1. Проведений аналіз засвідчив, що в кожній країні світу виховання підростаючого покоління спрямоване на формування громадянина своєї держави. Через засвоєння історичних знань, традицій народу, здобутків його культури утверджується національна свідомість особистості. Дослідження підтвердило положення, що склалося в зарубіжній та вітчизняній педагогіці про те, що формування уявлень старших дошкільників про історію України сприяє розвитку елементів національної свідомості особистості. Національна творча спадщина невіддільна від історії українського народу, вона може мати виховну і пізнавальну цінність лише з огляду на історичні умови, в яких створювалась.

2. Стан проблеми використання історичного матеріалу в навчально-виховному процесі дитячого садка свідчить, що педагоги та батьки розуміють виховне і пізнавальне значення історичного матеріалу, але не мають чіткого уявлення про шляхи, методи, прийоми, засоби донесення історичного змісту до дітей старшого дошкільного віку. Діти виявляють інтерес до подій минулого, але їх уявлення схематичні, нестійкі.

3. У процесі формуючого експерименту перевірено ефективність пропонованого змісту та методики формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про історію України. Доведено, що найбільш привабливими і доступними для дітей є історичні факти, події, явища, які відображають героїчну боротьбу за свободу та незалежність України, а також культурні надбання народу.

4. Знайшло підтвердження припущення про необхідність поетапного формування уявлень дошкільників, врахування інтересів дітей. Адекватного відгуку дітей 7-го року життя на історичний зміст можна домогтися завдяки організації їх предметно-відчуттєвої діяльності, врахуванню можливостей педагогічного процесу для практичного використання історичного матеріалу.

5. Доведено, що робота за експериментальною методикою сприяє формуванню осмислених, системних уявлень про події з історії України. Дитина спроможна відображати дані уявлення в різноманітній ігровій та образотворчій діяльності, висловлювати власні судження й оцінки.

6. Встановлено, що інтерес, позитивне ставлення членів родини до подій з історії України зумовлюють і відповідне ставлення до них дітей. Розроблена методика спільної роботи дошкільного закладу та родини дає змогу ефективніше використовувати можливості кожного соціального інституту в процесі формування уявлень дошкільників про історію України, забезпечувати нагромадження їх предметно-відчуттєвого досвіду, підвищувати рівень емоційного сприйняття історичного матеріалу.

7. Дослідження підтвердило, що діти старшого дошкільного віку спроможні зрозуміти й емоційно відгукуватися на події з історії України, перейматися трагічною долею українського народу, пишатися його минулим та сьогоденням. Набуті дітьми уявлення про історію України сприяють формуванню патріотичних почуттів, національної самосвідомості, поваги та інтересу до культури інших народів.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів ознайомлення дітей дошкільного віку з історією України. Потребують подальшої розробки питання формування уявлень дошкільників про історію України засобами образотворчого мистецтва та особливості сприймання дошкільниками інших вікових груп історичних подій. Більш широкої змістовної розробки потребує програма знань дітей про історичні події та її впровадження в педагогічний процес дошкільного закладу освіти.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікація автора:

1. Денисюк О.М. Вдосконалення педагогічної майстерності вихователів в процесі ознайомлення дошкільників з історією України // Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: Зб. наук. пр.– К.: НПУ, 1999. - Вип.2. – С.318–323.

2. Денисюк О.М. Вивчення історії України в дошкільному віці: Наукові записки: Зб. наук. стат. НПУ ім. М.П.Драгоманова. – К.: НПУ, 1998. - Вип.3. – С.151–156.

3. Денисюк О.М. Дошкільнятам про історію України // Палітра педагога. Додаток до журналу “Дошкільнє виховання” – 1997. – №1. – С.4–5.

4. Денисюк О.М. Історія України як засіб виховання в дусі миру // Миротворча діяльність школи і вузу: Зб. наук. пр. – Рівне, 1997. – С.76–78.

5. Денисюк О.М. Теоретико-методичні основи ознайомлення старших дошкільників з історією України // Ідея національного виховання в українській психолого-педагогічній науці XIX-XX ст.: Збірник статей і доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Коломия. – 1997. – С.59–61.

6. Денисюк О.М. Етнопедagogіка та вітчизняні педагоги про ознайомлення дітей з історією України // Українське дошкілля: Наук. зап. Уманського держ. пед. ун-ту: Зб. наук. пр. – К.: Наук. світ, 2000. – С.42 – 47.

Денисюк О.М. Формування уявлень дітей старшого дошкільного віку про історію України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, Київ, 2000.

У дослідженні здійснено ретроспективний аналіз використання історичного матеріалу в навчально-виховній роботі з дітьми, встановлено вплив формування уявлень про історію рідної країни на розвиток патріотичних почуттів, національної самосвідомості, поваги та інтересу до культури інших народів. Обґрунтовано й експериментально перевірено ефективність змісту та методики формування уявлень дітей 7-го року життя про історію України. Підтверджено доцільність поетапного формування уявлень дошкільників, врахування інтересів дітей, створення умов для їхньої предметно-відчуттєвої, пошукової та практичної творчої діяльності, обґрунтовано необхідність співпраці родини та дошкільного закладу в цьому напрямку.

Ключові слова: історія України, поетапне формування уявлень, старші дошкільники, патріотичні почуття, національна самосвідомість, співпраця родини і дошкільного закладу.

Денисюк Е.Н. Формирование представлений детей старшего дошкольного возраста об истории Украины. – Рукопись.

Диссертація на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08 – дошкольная педагогика. – Национальный педагогический университет им. М.П.Драгоманова, Киев, 2000.

Диссертація посвящена одному из актуальных аспектов развития детей дошкольного возраста – формированию представлений об истории своей страны. В теоретической части работы

сделан анализ исторической, психологической и методической литературы по проблеме исследования. Дана характеристика воздействия исторического материала на развитие личности ребенка младшего школьного и дошкольного возраста. В диссертации анализируются государственные, региональные, авторские программы обучения и воспитания детей в дошкольных учреждениях и начальной школе. Обобщен опыт работы воспитателей детских садов по вопросу использования исторического материала в педагогическом процессе.

В результате изучения теоретических источников установлено, что в дошкольной педагогике проблема ознакомления детей с историей страны определяется как задание умственного и патриотического воспитания. Содержание знаний детей о своей стране, формирующихся у них, зависит от потребностей существующего социального строя и воспитательных целей. В исследовании освещена необходимость ознакомления детей с историей своей державы.

Теоретический анализ показал, что в каждой стране воспитание подрастающего поколения направлено на формирование гражданина своего государства. Благодаря усвоению традиций родного народа, достижений его культуры утверждается национальное сознание личности. Важным средством формирования элементов национального сознания есть ознакомление детей с историей своего края.

В диссертации осуществлен ретроспективный анализ использования исторического материала в учебно-воспитательной работе с детьми, установлено влияние формирования представлений об истории родной страны на развитие патриотических чувств, национального самосознания, уважения и интереса к другим культурам. Представлено современное состояние данного вопроса о педагогической практике ознакомления дошкольников с историей страны, отношение воспитателей и родителей к процессу формирования у них представлений об истории Украины.

Обоснована и экспериментально проверена эффективность содержания объема знаний об истории Украины и методика формирования их у детей 7-го года жизни. В исследовании подтверждена целесообразность поэтапного формирования понятий у дошкольников, учета интересов детей, создания условий для их предметно-чувственной, поисковой и практической творческой деятельности, доказана необходимость взаимодействия семьи и детского сада в данном направлении.

Необходимыми условиями формирования у старших дошкольников представлений об истории Украины есть достаточный уровень исторических знаний воспитателей и методика формирования этих знаний у детей, а также единство подходов к данному процессу дошкольного учреждения и семьи; конкретность, доступность, эмоциональная насыщенность фактов по истории

Украины, которые отобраны для ознакомления детей; использование различных видов детской деятельности для создания возможностей органического и практического их использования.

В работе доказана доступность для детей старшего дошкольного возраста исторических фактов, событий, явлений, которые отображают героическую борьбу за свободу и независимость Украины, культурные достояния народа. Ребёнку доступно отражать эти знания в разнообразной игровой и изобразительной деятельности, общении со сверстниками и взрослыми.

В исследовании обоснованы необходимость сотрудничества семьи и дошкольного учреждения в процессе формирования представлений детей об истории Украины для обеспечения высшего уровня эмоционального отношения к событиям прошлого, накопления детьми чувственного опыта, воспитания интереса к истории своего рода. Установлено, что интерес, положительные взгляды членов семьи на исторические события Украины, определяют и соответственное отношение к ним дошкольников. Разработанная методика совместной работы детского сада и даёт возможность эффективно использовать возможности каждого социального института в процессе формирования представлений детей старшего дошкольного возраста об истории Украины.

Ключевые слова: история Украины, поэтапное формирование представлений, старшие дошкольники, патриотические чувства, национальное самосознание, взаимодействие семьи и детского сада.

Denicyuk O.M. Forming of notions in children of senior pre-school age about the history of Ukraine. – The typescript.

The dissertation is presented to acquire Candidate Degree in Pedagogic, speciality 13.00.08 – Pre-school Pedagogic. - M.P.Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, 2000.

In the dissertation a retrospective analysis of use of historical material in teaching and educational work with children is accomplished, the influence of forming of notions about the history of the native land on the development of their national feelings, national self- consciousness, a profound respect and interest for other cultures are determined. The effectiveness of matter and principles of forming notions about the history of Ukraine in children of the seventh year of life is tested and proved. In the dissertation the expediency of a stepwise forming of notions of children of pre - school age, the responsiveness of children's interests, the creation of conditions for their objective and sensible exploring and practical creative activities are verified, the necessity of a joint work of a family and child institutions in this direction is proved.

The words: history of Ukraine, a stepwise forming of notions, children of senior pre-school age, national feelings, national self - consciousness, a joint work of a family and child institutions.